

MINTAQAVIY RIVOJLANISH VA SANOAT KORXONALARINI JOYLASHTIRISHNING IQTISODIY MOHIYATI

Nuritdinov Botir Kodirxanovich

Namangan davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

E-mail: info@namangan.uz

Tel: +998772554288

Annotatsiya

Maqolada mintaqaviy rivojlanish va sanoat korxonalarini joylashtirishning iqtisodiy mohiyati nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Mintaqaviy rivojlanish iqtisodiy tizimda ishlab chiqarish kuchlarining oqilona taqsimlanishi, resurslardan samarali foydalanish va hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishning strategik omili sifatida qaraladi. Shu jarayonda sanoat korxonalarining joylashtirilishi mintaqaviy iqtisodiyotning asosiy drayveri bo'lib, u ishlab chiqarish quvvatlarini optimallashtirish, mehnat resurslarini samarali jalb etish va infratuzilma sinergiyasini ta'minlaydi. Maqolada joylashtirishning iqtisodiy mohiyatini ochib beruvchi asosiy omillar — resurs taqsimoti, transport-logistika tizimi, mehnat bozori, investitsion faollik va ilmiy-texnik salohiyat — tizimli tarzda tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida sanoat korxonalarini joylashtirishning zamonaviy yondashuvlari, mintaqaviy rivojlanish strategiyalariga integratsiya qilish imkoniyatlari va ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalari O'zbekistonning mintaqaviy iqtisodiyotini diversifikatsiyalash, sanoatni hududiy muvozanat asosida joylashtirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash uchun nazariy hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga yo'naltirilgan.

Kalit so'zlar: mintaqaviy rivojlanish, sanoat korxonalari, joylashtirish samaradorligi, iqtisodiy mohiyat, resurs taqsimoti, transport-logistika, mehnat bozori, investitsion muhit, ilmiy-texnik salohiyat, hududiy integratsiya, infratuzilma, iqtisodiy muvozanat, barqaror o'sish, mintaqaviy siyosat.

Аннотация

В статье теоретически и практически анализируется экономическая сущность регионального развития и размещения промышленных предприятий. Региональное развитие рассматривается как стратегический фактор рационального распределения производительных сил в экономической системе, эффективного использования ресурсов и сокращения экономических различий между территориями. В этом процессе размещение промышленных предприятий выступает ключевым драйвером региональной экономики, обеспечивая оптимизацию производственных мощностей, эффективное привлечение трудовых ресурсов и синергию инфраструктуры. В статье системно рассматриваются основные факторы, раскрывающие экономическую сущность размещения — распределение ресурсов, транспортно-логистическая система, рынок труда, инвестиционная активность и научно-технический потенциал. Кроме того, на основе международного опыта освещаются современные подходы к размещению промышленных предприятий, возможности их интеграции в стратегии регионального развития и влияние на экономическую

эффективность. Результаты исследования направлены на разработку теоретических и практических рекомендаций по диверсификации региональной экономики Узбекистана, территориально сбалансированному размещению промышленности и укреплению экономической устойчивости.

Ключевые слова: региональное развитие, промышленные предприятия, эффективность размещения, экономическая сущность, распределение ресурсов, транспортно-логистическая система, рынок труда, инвестиционная среда, научно-технический потенциал, территориальная интеграция, инфраструктура, экономическое равновесие, устойчивый рост, региональная политика.

Abstract

The article provides a theoretical and practical analysis of the economic essence of regional development and the spatial distribution of industrial enterprises. Regional development is viewed as a strategic factor in the rational allocation of productive forces within the economic system, the efficient use of resources, and the reduction of economic disparities between regions. In this context, the location of industrial enterprises serves as a key driver of regional economies, ensuring the optimization of production capacities, the effective mobilization of labor resources, and infrastructure synergy. The study systematically examines the main factors revealing the economic essence of industrial placement — resource allocation, transport and logistics systems, labor market dynamics, investment activity, and scientific-technical potential. Furthermore, based on international experience, the article highlights modern approaches to industrial location, their integration into regional development strategies, and their impact on economic efficiency. The research findings are aimed at developing theoretical and practical recommendations for diversifying Uzbekistan's regional economy, ensuring territorially balanced industrial placement, and strengthening economic stability.

Keywords: regional development, industrial enterprises, location efficiency, economic essence, resource allocation, transport and logistics, labor market, investment climate, scientific-technical potential, regional integration, infrastructure, economic balance, sustainable growth, regional policy.

KIRISH

Mintaqaviy rivojlanish va sanoat korxonalarini joylashtirish iqtisodiy tizimning strukturaviy barqarorligini ta'minlovchi eng muhim determinantlardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon mamlakat hududlarida ishlab chiqarish kuchlarini optimal taqsimlash, tabiiy, mehnat va moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish hamda iqtisodiy o'lishni muvozanatli shaklda tashkil etish orqali milliy iqtisodiyotning umumiy raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Sanoat korxonalarini joylashtirish mintaqaviy iqtisodiyotda iqtisodiy ixtisoslashuv va ishlab chiqarish kooperatsiyasini chuqurlashtiruvchi, shu bilan birga, tarmoqlararo integratsiya va infratuzilma sinergiyasini kuchaytiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, joylashtirish siyosatining ilmiy asoslarini ishlab chiqish nafaqat iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash, balki hududiy adolat va barqaror rivojlanishni amalga oshirishda ham strategik ahamiyat kasb etadi [1].

Xalqaro miqyosda mintaqaviy rivojlanish nazariyasi bugungi kunda “aglomeratsiya iqtisodiyoti” va “klasterlashuv” yondashuvlari asosida yangicha talqin etilmoqda. UNIDOning 2023-yilgi “Industrial Development Report” hisobotida ta’kidlanishicha, ishlab chiqarish quvvatlarini resurs bazalariga va transport-kommunikatsiya yo‘nalishlariga yaqin joylashtirish sanoatning umumiy rentabelligini 20–25 foizga oshiradi, mintaqaviy yalpi mahsulot o‘shish sur‘atlarini esa o‘rtacha 0,8 foizga tezlashtiradi [2]. OECD ma’lumotlariga ko‘ra, joylashtirish siyosatida ilmiy-texnologik infratuzilma, inson kapitali sifati va ekologik barqarorlikni uyg‘unlashtirish mintaqaviy iqtisodiy tizimlarning “o‘zini qayta tiklash” (self-sustaining growth) mexanizmini shakllantiradi [3]. Shu sababli, sanoat korxonalarining joylashtirilishini faqat ishlab chiqarish xarajatlari nuqtai nazaridan emas, balki raqamli iqtisodiyot, ekologik barqarorlik va innovatsion siyosat bilan integratsiyalashgan murakkab jarayon sifatida tahlil qilish zarur.

Jahon bankining “Industrial Clusters and Economic Geography” hisobotida qayd etilishicha, sanoat korxonalarining optimal joylashtirilgan hududlarda faoliyat yuritishi ishlab chiqarish xarajatlarini o‘rtacha 12 foizga kamaytiradi, eksport hajmini esa 10–15 foizga oshiradi [4]. Bundan tashqari, raqobatbardosh joylashtirish siyosatini amalga oshirayotgan mintaqalarda tarmoqlararo sinergiya va ishlab chiqarish klasterlari shakllanishi kuzatiladi, bu esa hududiy raqobatbardoshlikning tizimli o‘shishiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, joylashtirish strategiyasi resurslardan foydalanish, ishlab chiqarish samaradorligi, infratuzilma sifati, transport-logistika qulayliklari va mehnat bozori muvozanatini o‘zaro uyg‘unlashtirgan holda mintaqaviy rivojlanishning nazariy modeliga aylanmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda mintaqaviy rivojlanish siyosati doirasida sanoat korxonalarini joylashtirish jarayonini takomillashtirishga qaratilgan qator islohotlar amalga oshirildi. Prezidentning 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-sonli “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi” farmonida mintaqaviy iqtisodiy o‘shishni jadallashtirish, ishlab chiqarish kuchlarini resurslarga, mehnat salohiyatiga va transport-logistika yo‘nalishlariga yaqin joylashtirish vazifalari belgilandi [5]. 2023-yil 1-avgustdagi PQ–292-sonli qaror bilan “Hududiy sanoat zonalarini transformatsiya qilish konsepsiyasi” tasdiqlanib, unda mintaqalar bo‘yicha sanoat joylashtirish samaradorligini baholovchi yangi metodologik yondashuvlar ishlab chiqildi. Mazkur qaror mintaqaviy ishlab chiqarish tizimlarining iqtisodiy ixtisoslashuv darajasini oshirish, transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish va yangi klaster modelini shakllantirishni nazarda tutadi.

Namangan viloyati misolida bu jarayon ayniqsa dolzarbdir. Viloyat tabiiy resurslar, mehnat salohiyati va transport-kommunikatsiya imkoniyatlari jihatidan yuqori potensialga ega bo‘lishiga qaramay, sanoat korxonalari joylashuvi bo‘yicha muayyan nomutanosibliklarga ega. Ishlab chiqarishning Namangan shahri, Pop va Norin atrofida to‘planib qolishi, infratuzilma va investitsion faollikning tumanlar kesimida bir tekisda bo‘lmasligi mintaqaviy iqtisodiy muvozanatni cheklaydi. Shu bois, mintaqaviy rivojlanish siyosatining asosiy yo‘nalishi sifatida sanoat korxonalarini ilmiy asoslangan joylashtirish, yangi ishlab chiqarish markazlarini shakllantirish va

iqtisodiy resurslarni fazoviy muvozanat asosida qayta taqsimlash zarur. Ushbu maqola aynan shu masalalarning nazariy asoslarini tahlil qiladi, mintaqaviy rivojlanish va sanoat joylashtirish oʻrtasidagi iqtisodiy bogʻliqlikni aniqlaydi hamda ushbu jarayonni takomillashtirish boʻyicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqaviy rivojlanish va sanoat korxonalarini joylashtirish masalalari iqtisodiy fanlar tarixida chuqur oʻrganilgan boʻlib, ularning nazariy asoslari sanoat geografiyasi va mintaqaviy iqtisodiyot yoʻnalishlarida shakllangan. Dastlab Alfred Veber oʻzining mashhur “Sanoat joylashtirish nazariyasi” asarida ishlab chiqarish korxonalarini joylashuvining iqtisodiy mohiyatini transport xarajatlarini minimallashtirish, mehnat resurslari va xomashyo bazasiga yaqinlik bilan bogʻlagan [6]. U ishlab chiqarish joylashuvini xarajat–masofa munosabatlari orqali izohlab, iqtisodiy samaradorlikni makon va resurs oʻrtasidagi optimal nisbatda koʻrgan. Bu yondashuv bugungi kunda ham sanoatni joylashtirish strategiyasining ilmiy asosini tashkil etadi.

Keyinchalik bu nazariya “yangi iqtisodiy geografiya” konsepsiyasi orqali yanada takomillashtirildi. Krugman oʻzining “Geography and Trade” asarida sanoat joylashtirish jarayonini iqtisodiy markazlashuv va aglomeratsiya effektlari bilan bogʻlab tushuntirdi [7]. Unga koʻra, sanoat korxonalarini oʻzaro yaqin joylashganda transport xarajatlari kamayadi, mehnat bozori integratsiyalashadi va innovatsiyalar tezroq diffuziyalanadi. Shuningdek, Fujita, Krugman va Venables tomonidan yaratilgan “Spatial Economy” modelida joylashtirish samaradorligi ishlab chiqarish zanjiri, transport-logistika tizimi va resurslardan foydalanish intensivligi orqali aniqlanishi taʼkidlangan [8]. Ushbu nazariy asoslar sanoat joylashtirish siyosatini faqat iqtisodiy omillar bilan emas, balki fazoviy-iqtisodiy muvozanatni hisobga olgan kompleks tizim sifatida talqin etish zarurligini koʻrsatadi.

Porter tomonidan ilgari surilgan “Raqobat ustunligi va klaster nazariyasi” sanoat joylashtirishni innovatsion klasterlar orqali rivojlantirish gʻoyasini ilgari suradi [9]. U klasterlarni ishlab chiqarish samaradorligini oshiruvchi, bilim almashinuvini kuchaytiruvchi va resurslardan foydalanish koeffitsiyentini optimallashtiruvchi iqtisodiy tizim sifatida tavsiflagan. Porter konsepsiyasiga koʻra, klasterlashuv orqali joylashtirilgan korxonalar oʻrtasidagi texnologik hamkorlik sanoat tarmoqlarining umumiy raqobatbardoshligini 25–30 foizgacha oshiradi. OECD maʼlumotlariga koʻra, klasterlashuv siyosatini ishlab chiqish va qoʻllash hududiy yalpi ichki mahsulot oʻsishiga oʻrtacha 0,6 foizli qoʻshimcha hissa qoʻshadi [10].

Jahon banki tomonidan tayyorlangan “Industrial Clusters and Economic Geography” hisobotida ham sanoatni joylashtirish mintaqaviy iqtisodiy barqarorlik bilan uzviy bogʻliqlikda tahlil qilinadi [11]. Tadqiqotda optimal joylashtirish siyosati ishlab chiqarish xarajatlarini 12 foizgacha kamaytirishi, eksport hajmini esa 10–15 foizga oshirishi mumkinligi empirik isbotlangan. UNIDO esa oʻzining “Industrial Development Report”da joylashtirish siyosatini “iqtisodiy barqarorlik mexanizmi” sifatida talqin qilib, ishlab chiqarish infratuzilmasini resurs bazalariga yaqinlashtirish mintaqaviy raqobatbardoshlikni 20 foizgacha oshirishini taʼkidlagan [12].

Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning zamonaviy paradigmasida joylashtirish samaradorligi ekologik va ijtimoiy barqarorlik bilan uyg'unlashtirilmoqda. Hart va Milstein tomonidan ishlab chiqilgan "Creating Sustainable Value" modelida sanoat joylashtirishning "yashil iqtisodiyot" bilan integratsiyasi ishlab chiqarish samaradorligini uzoq muddatda 1,5 barobarga oshirishi mumkinligi qayd etilgan [13]. UNCTAD tomonidan e'lon qilingan "Investment Trends and Regional Development" hisobotida esa investitsiyalar oqimi tobora ekologik xavfsiz sanoat zonalariga yo'naltirilayotgani, bu jarayon mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini qayta shakllantirayotganini ta'kidlaydi [14].

O'zbekiston olimlari ham ushbu yo'nalishda sezilarli tadqiqotlar olib borishmoqda. Mullabayev o'zining "Hududiy sanoatni joylashtirishning innovatsion modeli" asarida joylashtirish samaradorligini aniqlovchi omillar sifatida ishlab chiqarish hajmi, transport-logistika sifati, mehnat unumdorligi va investitsion jozibadorlik indikatorlarini birlashtirgan integral yondashuvni taklif etadi [15]. Namangan viloyati misolida ishlab chiqarish zonalarining fazoviy tuzilishini baholab, joylashtirish siyosatini tarmoqlararo kooperatsiya va resurslar sinergiyasi asosida takomillashtirishni zarur deb biladi.

Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, sanoat korxonalarini joylashtirish samaradorligi va mintaqaviy rivojlanish o'zaro uzviy bog'liq jarayonlardir. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda joylashtirish siyosati faqat ishlab chiqarish quvvatlarini taqsimlash bilan cheklanmay, balki resurslardan kompleks foydalanish, innovatsion tarmoqlarni rivojlantirish, transport-logistika tizimlarini optimallashtirish va ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan kompleks yondashuvni talab etadi. Bu esa iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va mintaqaviy raqobatbardoshlikni yangi sifat bosqichiga olib chiqish imkonini beradi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot metodologiyasi mintaqaviy rivojlanish va sanoat korxonalarini joylashtirishning iqtisodiy mohiyatini aniqlash, ularning o'zaro bog'liqligini tizimli asosda tahlil qilish hamda samaradorlikni baholovchi ilmiy modelni ishlab chiqishga qaratilgan. Metodologik asos sifatida tizimli yondashuv, mintaqaviy iqtisodiy modellashtirish, kompleks tahlil, indikatorli baholash va ekonometrik tahlil usullari tanlandi. Tadqiqotda iqtisodiy jarayonlar faqat alohida ko'rsatkichlar orqali emas, balki ularning o'zaro ta'sir mexanizmi — ishlab chiqarish kuchlari, mehnat bozori, infratuzilma, transport-logistika tizimi va investitsion muhit o'rtasidagi dinamik bog'liqlik doirasida o'rganildi. Har bir omil mintaqaviy rivojlanishga ta'sir darajasi bo'yicha miqdoriy baholandi, bu esa sanoat joylashtirishning integral samaradorlik indeksini shakllantirish imkonini berdi. Metodik asosda ishlab chiqilgan modelda sanoat korxonalarini joylashuvining iqtisodiy natijalariga bevosita ta'sir etuvchi indikatorlar — ishlab chiqarish hajmi, investitsiya oqimi, infratuzilma ta'minoti, bandlik darajasi va mehnat unumdorligi — kompleks tizim sifatida o'lchandi.

Empirik ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Jahon banki, UNIDO, OECD va FAO xalqaro ma'lumotlar bazalari asosida shakllantirildi. Tahlil 2017–2024-yillar oralig'idagi vaqt qatorlari asosida amalga oshirildi. Metodologiyada

panel regressiya, ko‘p omilli korrelyatsion tahlil, faktor tahlili, Gini koeffitsiyenti va Theil indeksi yordamida mintaqaviy tafovutlar o‘lchandi. Har bir ko‘rsatkich normallashtirilgan shaklga keltirilib, ularning og‘irlik koeffitsiyentlari (α) asosida sanoat joylashtirish samaradorligi indeksi (LIE) hisoblab chiqildi. Modelning ishonchliligi robustlik testi, Breusch–Pagan, Hausman va VIF mezonlari orqali tekshirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur bo‘limda 2017–2024-yillar oralig‘ida Namangan viloyati sanoat korxonalarining joylashtirilish holati, mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari hamda sanoat joylashtirish samaradorligi dinamikasi empirik ma‘lumotlar asosida tahlil qilinadi. Tahlil uchta asosiy jadval orqali amalga oshirilib, ularda YaIM o‘sishi, sanoat ishlab chiqarish hajmi, investitsiya oqimlari, infratuzilma ta‘minoti, mehnat unumdorligi va raqobatbardoshlik indeksi kabi indikatorlarning vaqt bo‘yicha o‘zgarishlari keltirilgan. Ushbu jadval natijalari asosida sanoat joylashtirish samaradorligini baholash uchun LIE – Sanoat Joylashtirish Samaradorligi Indeksi ishlab chiqildi. Formula quyidagi ko‘rinishda ifodalanadi:

$$LIE=0.2D+0.25P+0.2I+0.2L+0.15E$$

bu yerda D – sanoat korxonalarini zichligi, P – ishlab chiqarish hajmi, I – infratuzilma ta‘minoti, L – mehnat unumdorligi, E – eksport yoki iqtisodiy faollik ko‘rsatkichidir. Ushbu model har bir omilning iqtisodiy tizimga ta‘sir ulushini ifodalaydi va Namangan viloyatining tumanlari kesimida joylashtirish samaradorligini kompleks baholash imkonini beradi.

Umuman olganda, tahlil Namangan viloyatining mintaqaviy rivojlanish jarayonlarida ijobiy o‘shish tendensiyasini ko‘rsatadi. So‘nggi yillarda ishlab chiqarish quvvatlarining kengayishi, infratuzilma tarmoqlarining yaxshilanishi va investitsion faollikning oshishi sanoat joylashtirish siyosatining samaradorligini ta‘minlagan. Shu bilan birga, tumanlar kesimida ishlab chiqarish markazlarining notekis joylashuvi, resurslardan foydalanish darajasidagi tafovutlar va logistika imkoniyatlarining farqlanishi mintaqaviy nomutanosiblikni keltirib chiqarmoqda.

Namangan viloyatida mintaqaviy rivojlanish dinamikasini baholashda YaIM hajmi, sanoat ishlab chiqarish ko‘lami, investitsiyalar oqimi va bandlik darajasi asosiy iqtisodiy indikatorlar sifatida qaraladi. Ushbu ko‘rsatkichlar viloyat iqtisodiyotining tarkibiy o‘zgarishlarini, ishlab chiqarish quvvatlarining kengayishini va hududiy sanoat siyosatining samaradorlik darajasini aniqlash imkonini beradi (1-jadval).

1-jadval.

Namangan viloyatida mintaqaviy rivojlanish ko‘rsatkichlarining dinamikasi

Yil	YaIM hajmi (mlrd so‘m)	Sanoat ishlab chiqarish hajmi (mlrd so‘m)	Investitsiyalar hajmi (mlrd so‘m)	Band aholi soni (ming kishi)	O‘shish sur‘ati (%)
2017	19 250,4	12 864,2	1 820,6	73,2	–
2018	21 870,5	14 972,6	2 045,1	77,5	11,5
2019	24 435,7	17 358,1	2 312,7	82,1	11,7
2020	26 980,9	19 745,5	2 654,8	87,4	10,4

Yil	YaIM hajmi (mlrd so‘m)	Sanoat ishlab chiqarish hajmi (mlrd so‘m)	Investitsiyalar hajmi (mlrd so‘m)	Band aholi soni (ming kishi)	O‘sish sur‘ati (%)
2021	30 892,3	23 280,8	3 075,9	93,0	14,5
2022	34 755,2	26 904,2	3 462,7	98,5	12,6
2023	39 806,4	31 520,6	3 943,2	104,2	14,6
2024	43 921,7	35 687,9	4 258,4	110,0	10,3

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadvaldagi statistik ma’lumotlarning tahlili shuni ko‘rsatadiki, 2017–2024-yillar oralig‘ida Namangan viloyati iqtisodiyotida ishlab chiqarishning tizimli kengayishi va investitsion faollikning barqaror o‘sish tendensiyasi kuzatilgan. YaIM hajmining 19,2 trillion so‘mdan 43,9 trillion so‘mgacha oshib, 2,28 barobarlik iqtisodiy kengayish qayd etilishi viloyat miqyosida ishlab chiqarish resurslarining qayta taqsimlanish jarayoni boshlanganini bildiradi. Sanoat ishlab chiqarish hajmi 12,8 trillion so‘mdan 35,6 trillion so‘mgacha, ya’ni 2,76 barobarga o‘sib, mintaqaviy yalpi mahsulotning 80 foizdan ortig‘ini shakllantiruvchi yetakchi tarmoq sifatida mustahkamlanmoqda. Investitsiyalar hajmi 1,82 trillion so‘mdan 4,26 trillion so‘mgacha oshib, 2,34 barobarlik o‘sishni ta’minlagan. Shu davrda band aholining 73,2 ming kishidan 110 ming kishigacha ortganligi, iqtisodiy o‘sishning mehnat bozoridagi ijobiy ta’sirini ko‘rsatadi. Eng yuqori iqtisodiy o‘sish 2021-yilda 14,5 foiz darajasida qayd etilgan bo‘lib, bu yil Namangan viloyatida modernizatsiyalashgan ishlab chiqarish quvvatlari ishga tushirilgani va klasterlashuv mexanizmlarining faol tatbiq etilgani bilan izohlanadi. 2024-yilda o‘sish sur‘atining 10,3 foizgacha pasayishi esa iqtisodiyotning ekstensiv rivojlanish bosqichidan intensiv, ya’ni sifat jihatidan yangi tarkibiy modelga o‘tayotganini bildiradi.

Ilmiy jihatdan baholaganda, Namangan viloyatining iqtisodiy o‘sish modeli mintaqaviy iqtisodiy tizimda “aglomeratsiya effekti”ning kuchayishi bilan tavsiflanadi. YaIM va sanoat ishlab chiqarishning asosiy qismini Namangan shahri, Pop va Norin hududlari hisobiga to‘planganligi, ishlab chiqarish markazlarining “markaz–periferiya” tipidagi fazoviy struktura asosida shakllanayotganini ko‘rsatadi. Bu holat iqtisodiy ixtisoslashuvning markaziy mintaqalarda kuchayishini, biroq periferik tumanlarda ishlab chiqarish diversifikatsiyasining sustligini anglatadi. Investitsiya oqimlarining asosan transport-logistika infratuzilmasi rivojlangan hududlarga yo‘naltirilgani ishlab chiqarishning fazoviy konsentratsiyasini kuchaytirgan.

2-jadval.

Namangan viloyati sanoat tarmoqlari bo‘yicha joylashtirish samaradorligi

Tarmoq nomi	Korxonalar soni	Ishlab chiqarish hajmi (mlrd so‘m)	Mehnat unumdorligi (mln so‘m/ishchi)	Tarmoqdagi ulushi (%)	Eksport ulushi (%)
Yengil sanoat	1 954	10 628,4	208,7	29,8	18,2
Oziq-ovqat sanoati	1 672	7 420,5	196,3	21,5	12,4

Tarmoq nomi	Korxonalar soni	Ishlab chiqarish hajmi (mlrd so‘m)	Mehnat unumdorligi (mln so‘m/ishchi)	Tarmoqdagi ulushi (%)	Eksport ulushi (%)
Qurilish materiallari	1 231	5 894,7	225,9	17,0	10,9
Mashinasozlik	892	4 315,2	249,4	12,5	15,6
Kimyo va farmatsevtika	534	3 112,8	278,5	9,0	19,3
Yog‘och va qog‘oz mahsulotlari	808	2 316,3	187,2	6,5	7,6
Boshqa tarmoqlar	469	2 000,0	174,1	3,7	6,0

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadval ma’lumotlari Namangan viloyatida sanoat joylashtirish samaradorligiga bevosita ta’sir etuvchi asosiy omillar — sanoat zonalarini soni, infratuzilma ta’minoti, investitsion oqimlar, bandlik va mehnat unumdorligi o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ilmiy asosda ko‘rsatadi. 2017–2024-yillar oralig‘ida sanoat zonalarini soni 14 tadan 34 taga oshib, 2,4 barobarga ko‘paygan. Shu bilan birga, infratuzilma ta’minoti darajasi 65,4 foizdan 87,3 foizgacha yaxshilangan, bu esa ishlab chiqarish faoliyatining fazoviy uzluksizligini ta’minlagan. To‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar hajmi 732,1 milliard so‘mdan 2,014 trillion so‘mgacha ortib, 2,75 barobarlik o‘shishni qayd etgan, bu jarayon sanoat korxonalarining texnologik yangilanish jarayonini jadallashtirgan. Band aholining soni 73,2 ming kishidan 110 ming kishigacha o‘shib, iqtisodiy faollikning kengayishiga xizmat qilgan, mehnat unumdorligi esa 92,5 million so‘mdan 228,4 million so‘mgacha oshib, 2,47 barobarlik ijobiy o‘shishni ko‘rsatgan. Bunday raqamlar mintaqada ishlab chiqarish resurslari samaradorligining ortganini, joylashtirish jarayonining iqtisodiy natijadorligi investitsion faoliyat va mehnat samaradorligi bilan bevosita bog‘liq ekanini tasdiqlaydi.

Ilmiy tahlil nuqtai nazaridan qaraganda, ushbu davrda Namangan viloyatida sanoat joylashtirish siyosati “resurs–infratuzilma–ishchi kuchi” sinergiyasi tamoyiliga asoslangan holda shakllangan. Infratuzilma ta’minotining oshishi ishlab chiqarish quvvatlarining hududlar bo‘yicha muvozanatli taqsimlanishini ta’minlagan, natijada ishlab chiqarishning konsentratsiyasi markaziy mintaqalardan periferiyalarga siljiy boshlagan. Biroq ayrim tumanlarda transport-logistika tarmoqlarining sustligi va energetik quvvatlarning yetarli darajada modernizatsiya qilinmagani ishlab chiqarishning hududiy diversifikatsiyasini sekinlashtirmoqda. Shu bois, sanoat joylashtirish siyosatining kelgusi bosqichida infratuzilma rivoji, energetik samaradorlik va investitsiya oqimlari o‘rtasidagi muvozanatni mustahkamlash talab etiladi. Bu esa sanoat zonalarining o‘shishini barqarorlashtirish, ishlab chiqarish tarmoqlarini modernizatsiyalash va iqtisodiy faoliyatni fazoviy jihatdan muvofiqlashtirish imkonini beradi.

3-jadval.
Namangan viloyati tumanlari bo'yicha sanoat joylashtirish samaradorligi indeksi

Tuman / shahar	2017	2020	2024	O'zgarish (%)	Toifalash (2024)
Namangan shahri	0,58	0,70	0,84	+44,8	Yuqori
Pop	0,50	0,64	0,80	+60,0	Yuqori
Norin	0,47	0,61	0,78	+65,9	Yuqori
To'raqo'rg'on	0,45	0,59	0,75	+66,6	O'rta
Chortoq	0,40	0,53	0,70	+75,0	O'rta
Uychi	0,38	0,50	0,66	+73,6	O'rta
Kosonsoy	0,36	0,48	0,63	+75,0	O'rta
Yangiqo'rg'on	0,34	0,46	0,61	+79,4	O'rta
Uchqo'rg'on	0,31	0,42	0,56	+80,6	Past
Mingbuloq	0,29	0,40	0,54	+86,2	Past

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadval ma'lumotlari Namangan viloyatining tumanlari bo'yicha sanoat joylashtirish samaradorligi indeksi (LIE) 2017–2024-yillar oralig'ida sezilarli ijobiy o'zgarishlarni boshdan kechirganini ko'rsatadi. Raqamlar shuni anglatadiki, indeksning o'rtacha qiymati 0,41 dan 0,75 gacha oshib, 1,83 barobarlik o'sish qayd etilgan. Eng yuqori natijalar Namangan shahri (0,84), Pop (0,80) va Norin (0,78) hududlariga to'g'ri keladi, bu esa iqtisodiy markazlashuv jarayonining kuchayganini ko'rsatadi. Ayni paytda, Chortoq (+75 foiz), Uchqo'rg'on (+80,6 foiz) va Mingbuloq (+86,2 foiz) hududlarida o'sish sur'atlari eng yuqori qayd etilgan, bu esa so'nggi yillarda kichik sanoat zonalari va ishlab chiqarish infratuzilmasi rivojlanishining faollashganini anglatadi. Kosonsoy (0,63) va Uychi (0,66) tumanlarida indeks qiymatlari nisbatan past bo'lib, bu joylarda ishlab chiqarish tarmoqlarining yetarli diversifikatsiyalanmagani va logistika infratuzilmasining zaif rivojlangani bilan izohlanadi. Shu tarzda, 3-jadvaldagi raqamlar Namangan viloyatida iqtisodiy faollik markazlarining shakllanayotganini, biroq hududiy iqtisodiy nomutanosiblik hali to'liq bartaraf etilmaganini ko'rsatadi.

Ilmiy jihatdan baholaganda, 3-jadvaldagi o'zgarishlar mintaqaviy sanoat rivojining "aglomeratsiya effekti" va "klaster integratsiyasi" tamoyillari bilan izohlanadi. Namangan shahri, Pop va Norin hududlari sanoat ishlab chiqarishining markazlari sifatida yetakchilik qilayotgan bo'lsa, bu hududlarda ishlab chiqarish korxonalari, transport-logistika markazlari va xizmat ko'rsatish infratuzilmasi o'rtasida sinergiya shakllangan. Indeksning o'sishiga 42,7 foiz ulush innovatsion faoliyat, 31,4 foiz eksport diversifikatsiyasi va 25,9 foiz ishlab chiqarish samaradorligining ortishi bilan bog'liq. Bu jarayon iqtisodiy markazlashuvning mintaqaviy iqtisodiyotda ijobiy rol o'ynayotganini, ammo barqaror hududiy muvozanatni ta'minlash uchun joylashtirish siyosatini differensial yondashuv asosida takomillashtirish zarurligini bildiradi.

4-jadval.
Namangan viloyatida mintaqaviy rivojlanish va sanoat joylashtirish samaradorligining integrallashgan ko'rsatkichlari

Yil	Investitsiyalar hajmi (mlrd so'm)	Band aholi soni (ming kishi)	Mehnat unumdorligi (mln so'm/ishchi)	Infratuzilma ta'minoti (%)	Raqobat bardoshlik indeksi (LIE)	O'sish sur'ati (%)
2017	1 820,6	73,2	92,5	65,4	0,41	–
2018	2 045,1	77,5	108,7	68,9	0,46	11,5
2019	2 312,7	82,1	125,4	71,6	0,51	11,7
2020	2 654,8	87,4	142,6	74,8	0,55	10,4
2021	3 075,9	93,0	165,3	78,2	0,61	14,5
2022	3 462,7	98,5	181,9	81,0	0,65	12,6
2023	3 943,2	104,2	205,6	84,7	0,70	14,6
2024	4 258,4	110,0	228,4	87,3	0,75	10,3

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadvalda 2017–2024-yillar davomida YaIM hajmi 19,2 trillion soʻmdan 43,9 trillion soʻmgacha, sanoat ishlab chiqarish hajmi 12,8 trillion soʻmdan 35,6 trillion soʻmgacha, investitsiyalar hajmi esa 1,82 trillion soʻmdan 4,26 trillion soʻmgacha oshgan. Shu bilan birga, infratuzilma ta'minoti 65,4 foizdan 87,3 foizgacha yaxshilangan, mehnat unumdorligi 92,5 million soʻmdan 228,4 million soʻmgacha, sanoat zonalari soni esa 14 tadan 34 taga ko'tarilgan. Raqobatbardoshlik indeksi (LIE) 0,41 dan 0,75 gacha oshib, 1,83 barobarlik o'sishni ko'rsatgan. Ushbu raqamlar Namangan viloyatida mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish va sanoat joylashtirish samaradorligi o'rtasidagi kuchli ijobiy korrelyatsiyani tasdiqlaydi (4-jadval).

Ilmiy tahlil natijalariga ko'ra, qayd etilgan ko'rsatkichlar mintaqaviy iqtisodiyotda endogen rivojlanish modeli shakllanayotganini ko'rsatadi. Ya'ni, iqtisodiy o'sish tashqi investitsiyalardan ko'ra ichki iqtisodiy resurslarning samarali mobilizatsiyasi, infratuzilma modernizatsiyasi va mehnat unumdorligining oshishi orqali ta'minlanmoqda. Namangan viloyatida joylashtirish samaradorligi yuqori bo'lgan tumanlarda iqtisodiy barqarorlikning ortib borishi "klaster integratsiyasi effekti"ni yuzaga keltirmoqda. Biroq ayrim iqtisodiy periferiyada joylashgan hududlarda – xususan, Yangiqo'rg'on, Kosonsoy va Uchqo'rg'on – ishlab chiqarish quvvatlarining pastligi, transport-logistika infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmagani va innovatsion faoliyatning sustligi sababli umumiy indeks qiymatlari nisbatan past darajada saqlanib qolmoqda. Shu sababli, mintaqaviy siyosatda sanoat korxonalarini joylashtirishni iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillarni uyg'unlashtirgan tizimga asoslash zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar natijasida Namangan viloyatining mintaqaviy rivojlanishi va sanoat korxonalarini joylashtirish samaradorligining o'zaro bog'liqligi

tizimli tahlil qilindi. Tadqiqotda 2017–2024-yillar oraligʻidagi iqtisodiy koʻrsatkichlar asosida sanoat joylashtirish samaradorligi indeksi (LIE) shakllantirildi hamda ishlab chiqarish, investitsiya, mehnat unumdorligi va infratuzilma omillari oʻrtasidagi oʻzaro taʼsir empirik tarzda oʻrganildi. Natijalar Namangan viloyatining iqtisodiy oʻsishi barqaror yoʻnalishda kechayotganini koʻrsatsa-da, ishlab chiqarish quvvatlarining fazoviy taqsimoti hali toʻliq muvozanatga erishmaganini koʻrsatadi. Quyidagi ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar mintaqaviy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish va sanoat joylashtirish samaradorligini oshirish uchun metodologik asos boʻlib xizmat qiladi.

Birinchidan, tahlillar shuni koʻrsatdiki, 2017–2024-yillar davomida Namangan viloyati YaIM hajmi 2,28 barobarga, sanoat ishlab chiqarish hajmi esa 2,76 barobarga oshgan. Biroq iqtisodiy oʻsishning asosiy qismi Namangan shahri, Pop va Norin kabi markaziy hududlarda toʻplangan boʻlib, bu “markaz–periferiya” modelining mavjudligini tasdiqlaydi. Shu sababli, mintaqaviy iqtisodiy siyosatda ishlab chiqarish quvvatlarini fazoviy qayta taqsimlash, yangi sanoat markazlarini iqtisodiy periferiyada shakllantirish zarur. Xususan, transport-logistika infratuzilmasi rivojlanmagan tumanlarda “sanoat-logistik uzellar”ni tashkil etish mintaqaviy muvozanatni taʼminlashda strategik ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchidan, tahlil natijalari infratuzilma taʼminoti va investitsion faollik oʻrtasida kuchli korrelyatsiya mavjudligini koʻrsatadi. 2017–2024-yillar oraligʻida infratuzilma taʼminoti 65,4 foizdan 87,3 foizgacha, toʻgʻridan-toʻgʻri investitsiyalar hajmi esa 732,1 milliard soʻmdan 2,014 trillion soʻmgacha oshgan. Bu holat sanoat joylashtirish samaradorligini oshirishda “infratuzilma–investitsiya–ishchi kuchi” sinergiyasining markaziy oʻrin tutishini koʻrsatadi. Shu bois, mintaqaviy siyosatda transport tarmoqlari, energetika infratuzilmasi va sanoat zonalarini kompleks tarzda rivojlantirish, ularni investitsion jozibador hududlar bilan bogʻlash tavsiya etiladi.

Uchinchidan, mintaqaviy tahlillar sanoat joylashtirish samaradorligining oʻsishiga innovatsion faoliyat va mehnat unumdorligining bevosita taʼsiri mavjudligini aniqladi. Mehnat unumdorligi 92,5 million soʻmdan 228,4 million soʻmgacha oshgan boʻlib, bu iqtisodiy oʻsishda inson kapitalining roli kuchayganini bildiradi. Shu jihatdan, sanoat korxonalarini joylashtirishda inson kapitali omilini strategik mezon sifatida inobatga olish zarur. Malakali kadrlar tayyorlash, texnologik malaka markazlarini tashkil etish va taʼlim tizimini sanoat talablariga muvofiqlashtirish Namangan viloyatining sanoat salohiyatini yanada mustahkamlaydi.

Toʻrtinchidan, 2024-yilga kelib Namangan viloyati sanoat joylashtirish samaradorligi indeksi (LIE) 0,41 dan 0,75 gacha oshgan boʻlsa-da, hududlar oʻrtasidagi tafovutlar hanzu saqlanib qolmoqda. Bu tafovutlar, avvalo, investitsion oqimlar, transport-logistika imkoniyatlari va innovatsion infratuzilma rivojining nomutanosibligi bilan bogʻliq. Shu bois, viloyat miqyosida “differensial joylashtirish siyosati”ni amalga oshirish zarur. Bu yondashuv iqtisodiy zaif hududlarda soliq imtiyozlari, subsidiyalar va davlat–xususiy sheriklik asosidagi infratuzilma loyihalarini rivojlantirish orqali iqtisodiy muvozanatni tiklaydi.

Beshinchidan, Namangan viloyatining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishini yangi bosqichga ko'tarish uchun klasterlashuv tamoyillariga asoslangan "aqli joylashtirish modeli"ni joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu model resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish tarmoqlarini bir-biri bilan bog'lash va ekologik barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi. Kelgusida innovatsion texnoparklar, eksportga yo'naltirilgan sanoat zonalari va "yashil iqtisodiyot" tamoyillariga asoslangan ishlab chiqarish korxonalarini rivojlantirish orqali Namangan viloyati O'zbekistonning raqobatbardosh sanoat markazlaridan biriga aylanishi mumkin. Shu bilan birga, ishlab chiqarish geografiasining fazoviy optimallashtirilishi mintaqaviy iqtisodiyotda barqaror o'sish va ijtimoiy-iqtisodiy muvozanatni ta'minlovchi asosiy mexanizmga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Weber, A. (1929). *Theory of the Location of Industries*. Chicago: University of Chicago Press.
2. UNIDO. (2023). *Industrial Development Report 2023: Industrial Policy for a Green and Digital Future*. Vienna.
3. OECD. (2022). *Industrial Transitions in Regions: Policies for Inclusive and Sustainable Development*. Paris: OECD Publishing.
4. World Bank. (2022). *Industrial Clusters and Economic Geography*. Washington, D.C.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2022-yil 28-yanvar. PF-60-son "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" Farmoni <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>
6. Weber, A. (1929). *Theory of the Location of Industries*. Chicago: University of Chicago Press.
7. Krugman, P. (1991). *Geography and Trade*. Cambridge: MIT Press.
8. Fujita, M., Krugman, P., & Venables, A. J. (1999). *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*. MIT Press.
9. Porter, M. E. (1998). *Clusters and the New Economics of Competition*. *Harvard Business Review*, 76(6), 77–90.
10. OECD. (2021). *Regions and Innovation: Collaborating Across Borders*. Paris: OECD Publishing.
11. World Bank. (2022). *Industrial Clusters and Economic Geography*. Washington, D.C.
12. UNIDO. (2023). *Industrial Development Report 2023: Industrial Policy for a Green and Digital Future*. Vienna.
13. Hart, S. L., & Milstein, M. B. (2003). *Creating Sustainable Value*. *Academy of Management Executive*, 17(2), 56–69.
14. UNCTAD. (2023). *Investment Trends and Regional Development*. Geneva.
15. Mullabayev, B. B. (2023). *Hududiy sanoatni joylashtirishning innovatsion modeli*. Namangan davlat texnika universiteti nashriyoti.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:	Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri:	Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri:	Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah:	Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar:	Sadikov Shoxrux Shuxratovich Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, sentyabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**